

CHECKLIST: HOE CONFORM IS HET INTERNE VTO BELEID MET DE RICHTLIJNEN OVER PREVENTIE EN TOEPASSING VAN AFZONDERING EN FIXATIE IN DE CONTEXT VAN AGRESSIE EN ESCALATIE?

Deze checklist helpt jou om het VTO-beleid van je organisatie te toetsen aan de richtlijnen voor preventie en toepassing van afzondering en fixatie. Je krijgt zo zicht op sterke punten en verbetermogelijkheden van je beleid. De checklist bevat ook informatie en instrumenten om knelpunten aan te pakken.

Deze checklist is gebaseerd op de intersectorale, multidisciplinaire richtlijnen voor de preventie en toepassing van afzondering en fixatie in de brede residentiële jeugdhulp en residentiële GGZ voor volwassenen van het Steunpunt Welzijn, Volksgezondheid en Gezin van 2021 en 2022. Deze richtlijnen verduidelijken hoe organisaties, teams en hulpverleners afzondering en fixatie kunnen voorkomen en hoe ze bij eventuele toepassing de menswaardigheid en veiligheid kunnen bewaken.

In 2026 verscheen een nieuw intersectoraal richtlijnenkader; Deze checklist is ontwikkeld op basis van de eerdere richtlijnen, maar getoetst aan het nieuwe kader. **Deze checklist gaat enkel over de het VTO beleid in je organisatie en de verhouding tot afzondering en fixatie¹ bij 'ernstig en acuut gevaar.'** Voor andere situaties met een risico op afzondering of fixatie verwijzen wij naar de [richtlijn 'Preventie van afzondering en fixatie in situaties zonder ernstig en acuut gevaar, en de toepassing ervan met toestemming van de zorggebruiker of zijn vertegenwoordiger.'](#)

De checklist is bedoeld voor:

- o Jeugdhulp: Gemeenschapsinstellingen, Residentiële organisaties voor bijzondere jeugdzorg, GES+ voorzieningen, Observatie- en behandelcentra, Onthaal- observatie- en oriëntatiecentra, Veilig Verblijf.
- o Geestelijke gezondheidszorg: Psychiatrische centra of ziekenhuizen, Psychiatrische verzorgingstehuizen, (Kinder)psychiatrische afdelingen van algemene ziekenhuizen.
- o Zorg voor personen met een handicap: Multifunctionele centra
- o Revalidatie: Revalidatie voor verslaafden (7.73), Psychosociale revalidatie voor kinderen

Garandeert een volledige 'ja'-score op deze checklist dat je organisatie werkelijk goed bezig is?

- Conformiteit met deze checklist betekent niet automatisch dat de organisatie voldoet aan alle wettelijke voorwaarden. Deze werden niet meegenomen bij de opmaak van deze checklist. Weet ook: wetgeving kan wijzigen.
- Wat op papier staat is niet altijd gelijk aan wat in de praktijk gebeurt. Wees hierin kritisch ten aanzien van je eigen werking.
- Het richtlijnenkader *is* geen checklist, het gebruik ervan past binnen *evidence-based practice*. Het richtlijnenkader biedt jou inzicht in de meest recente wetenschappelijke, en mensenrechtelijk onderbouwde inzichten anno 2025. Je past deze niet toe zonder goed na te denken. Professionals combineren deze inzichten steeds met de eigen kennis en ervaring. Daarnaast heb je ook oog voor jouw cliënt. De wensen, waarden en situatie van de cliënt spelen een grote rol. Wat voor de ene persoon goed is, past misschien niet bij een ander. Daarom luister je naar de cliënt en neem je die informatie mee in je beslissing.
- Deze checklists bieden geen volledig beeld. Wel bieden ze een overzicht rond bepaalde thema's die raken aan de preventie en toepassing van afzondering en fixatie binnen jouw organisatie. Bepaalde thema's kunnen dus onvoldoende belicht worden door enkel te werken met deze checklist.

¹ Een gemeenschappelijke taal over organisaties en sectoren heen, is belangrijk. Een lijst met definities van begrippen die raken aan vrijheidsbeperkende maatregelen vind je hier:

<https://www.departementzorg.be/nl/wat-zijn-vrijheidsbeperkende-maatregelen>

Deze checklist kwam tot stand binnen het project Omgaan met VBM.

WAAROM EEN VTO-CHECKLIST?

Een sterk VTO-beleid ondersteunt medewerkers bij het bekomen, behouden en bijschaven van de vaardigheden, kennis en attitudes rond preventie en toepassing van afzondering en fixatie

HOE GEBRUIK JE DEZE CHECKLIST?

Leg deze checklist naast het VTO-beleid uit jouw organisatie. Vink in deze checklist aan wat overeenstemt met de interne procedure.

Let wel: het gaat hierbij om de procedure zoals ze op papier staat in de organisatie. Dit kan verschillen van de effectieve praktijk.

Indien binnen jouw organisatie één of meerdere van de verschillende besproken vrijheidsbeperkende maatregelen niet van toepassing zijn, is het niet noodzakelijk om de vragen daaromtrent te beantwoorden.

Vaak zal informatie rond het VTO-beleid versnipperd zijn. We verwijzen omwille van overzichtelijkheid naar 'het beleid,' dit hoeft niet noodzakelijk in één document een plaats te hebben.

Is het beleid in jouw organisatie helemaal conform deze checklist?

- Ga na of de beleid ook zo in de praktijk wordt uitgevoerd.
- Is dat niet het geval? Koppel hier dan beleidsmatige acties aan.

Is het beleid in jouw organisatie niet (helemaal) conform deze checklist?

- Ga na waar je je procedure kan aanpassen. Kan dit op korte termijn? Zorg voor een goede communicatie naar de praktijkwerkers en ga na of de aangepaste procedure ook wordt toegepast in de praktijk.
- Kan je dit niet op korte termijn?
 - Beargumenteer waarom.
 - Bespreek dit op een multidisciplinair overleg.
 - Bekijk welke stappen gezet moeten worden om richting conform de richtlijnen te evolueren.

ALGEMEEN VTO

	Ja	Nee	Weet niet
Er is een helder leerbeleid dat regelmatig geëvalueerd wordt.			
Medewerkers hebben inspraak in de opmaak van VTO-plannen.			
Het VTO-beleid wordt (onder meer) bepaald door het beleidsplan met betrekking tot preventie en toepassing van afzondering en fixatie.			
De vormingen hebben aandacht voor visie, attitude, kennis en vaardigheden. De leervormen zijn hieraan aangepast.			

Deze checklist kwam tot stand binnen het project Omgaan met VBM.

WERKWIJZE VTO

	Altijd	Soms	Nooit	Weet niet
Er worden ervaringswerkers ingeschakeld bij het ontwikkelen en geven van vorming. Er wordt nagegaan of het geleerde aansluit op de geldende procedures en visie van de organisatie.				
Er wordt nagegaan of het geleerd ook in de praktijk wordt toegepast.				
Medewerkers worden aangemoedigd om kennis en best practices uit te wisselen.				
Medewerkers hebben de nodige toegang tot goed onderbouwde kennis, bv. wetenschappelijke tijdschriften.				
Er wordt nagegaan in welke mate vormingen en trainingen wetenschappelijk onderbouwd zijn en up-to-date gehouden worden.				
Met het VTO beleid worden alle betrokken personeelsleden uit de verschillende vakgebieden bereikt. Denk hierbij zowel aan psychologen, orthopedagogen, verpleegkundigen, opvoeders, therapeuten, artsen, ondersteunend personeel, ...				
In de organisatie zijn medewerkers aanwezig die andere trainen rond preventie en toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen en de visie van de organisatie hierrond				
De uitwisseling van kennis en expertise tussen trainers en expert-hulpverleners wordt gefaciliteerd.				
Hulpverleners en begeleiders volgen regelmatig intervisie rond casussen die te maken hebben met de preventie van escalatie, agressief gedrag en vrijheidsbeperkende maatregelen.				
Hulpverleners en begeleiders volgen regelmatig supervisie rond casussen die te maken hebben met de preventie van escalatie, agressief gedrag en vrijheidsbeperkende maatregelen.				
Bij elke nieuwe aanwerving is er ruimte voor inwerking van de nieuwe collega. De collega wordt tijdig geïnformeerd over de visie en procedures omtrent vrijheidsbeperkende maatregelen.				
Bij elke nieuwe aanwerving is er ruimte voor inwerking van de nieuwe collega. De collega wordt tijdig opgeleid in de vaardigheden en kennis in verband met preventie en toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen.				
Bij elke nieuwe aanwerving is er ruimte voor inwerking van de nieuwe collega. De collega wordt krijgt ruimte om kennis te maken met nieuwe collega's, die ruimte is er dus ook voor de andere collega's.				

Deze checklist kwam tot stand binnen het project Omgaan met VBM.

INHOUD VORMING, TRAINING EN OPLEIDING

Al het betrokken personeel wordt regelmatig en grondig getraind en gevormd rond:

	Ja	Nee	Weet niet
Het preventiebeleid rond VBM.			
De zorg- en/of begeleidingsvisie.			
De inhoud en logica van het preventiebeleid.			
Feiten en mythes omtrent afzondering en fixatie. Denk hierbij aan effectiviteit, risico's, impact en gevolgen.			
De procedures voor toepassing van afzondering en fixatie, waaronder ook registratie.			
Participatieve zorg.			
Trauma-geïnformeerde zorg.			
Positief leefklimaat.			
Positieve gedragsondersteuning/krachtgerichte vaardigheden.			
Proactieve probleemoplossing in samenwerking met de zorggebruiker.			
Persoonsgerichte zorg en ondersteuning.			
Herstelgerichte zorg.			
Nieuwe autoriteit/geweldloos verzet.			
Slecht nieuws brengen.			
Verbale en non-verbale de-escalatietechnieken.			
Gepast gebruik van alternatieven voor afzondering en fixatie.			
Emotieregulatie.			
Psycho-educatie en sociale en emotieregulatie vaardigheden voor de naasten van de zorggebruiker. Zo kunnen zij deze technieken toepassen wanneer de zorggebruiker terugkeert naar zijn thuissituatie.			
De aard, de oorzaken, de preventie en gevolgen van en ervaringen met escalatie, agressie, afzondering en fixatie bij de doelgroep.			
Zorgverleners/begeleiders krijgen de kans om afzondering en fixatie zelf te ervaren.			
De oorzaken en instandhoudende factoren van escalatie en agressie, afzondering en fixatie gerelateerd aan de hulpverlener en zorggebruiker zelf en hun de interactie.			

Deze checklist kwam tot stand binnen het project Omgaan met VBM.

	Ja	Nee	Weet niet
De juridische voorwaarden voor afzondering en fixatie en de mensenrechtelijke beginselen die hierop van toepassing zijn.			
Andere relevante VTO-initiatieven:			

HOE INTERPRETEER IK WAT IK HIER INVULDE?

De checklist is een aanvinklijst. Waar je 'nee' aanvinkte, betekent het dat de procedure van jouw organisatie op dat punt **niet overeenstemt** met de richtlijnen.

De resultaten interpreteren doe je niet alleen op basis van deze checklist. Je combineert ze met de resultaten van andere checklists én met gesprekken binnen de organisatie – met mensen uit verschillende functies én ervaringsdeskundigen.

Bij de interpretatie stel je jezelf deze vragen:

- Is het VTO-beleid duidelijk opgeschreven en kennen medewerkers het?
- Volgt de praktijk het huidige beleid ook effectief?
- Waarom wordt het beleid soms niet toegepast?
- Kennen de mensen die de vragenlijst invulden het huidige beleid goed genoeg?
- Hoe goed is de huidige aanpak van het beleid?

MEER INSPIRATIE NODIG?

- **Icoba** biedt vorming, training en opleiding die raken aan preventie en toepassing van afzondering en fixatie. In bepaalde gevallen kan je kosteloos gebruik maken van het vormingsaanbod. <https://www.icoba.be>
- Binnen het project Omgaan met VBM werd een **e-learningtraject** ontwikkeld. In vijf e-learnings leer je hoe je spanning, escalatie en agressief gedrag kunt herkennen én erop te reageren. Dit is niet alleen belangrijk voor jouw veiligheid en welzijn als zorgverlener, maar ook voor die van de zorggebruiker en anderen. Door te leren hoe je preventief en de-escalerend kunt werken, kun je situaties met spanning beter aanpakken en de toepassing van vrijheidsbeperkende maatregelen, zoals afzondering en fixatie, voorkomen. <https://psyche.flowsparks.com/?startactivity=leertrajectagressiefgedrag>
- Wil je uitwisselen met andere organisaties rond VBM? Neem deel aan het **Vlaams Platform VBM**: https://www.samvzw.be/Vlaams_Platform_VBM
- Meer informatie over deze checklist en andere checklists vind je hier: <https://omgaanmetvbm.be/materiaal/hoe-zit-het-met-je-organisatiebeleid/>

Deze checklist kwam tot stand binnen het project Omgaan met VBM.

BRONNENLIJST

Peeters, T., Vanlinthout, E., De Cuyper, K., Opgenhaffen, T., Vanhoof, J., Buyck, I., Nijs, S., van Achterberg, T., Put, J., & Van Audenhove, C. (2022). *De preventie en toepassing van afzondering en fixatie in de residentiële geestelijke gezondheidszorg voor volwassenen: Een multidisciplinaire richtlijn met zicht op de toekomst* (Versie 2.1). Steunpunt WVG.

De Cuyper, K., Opgenhaffen, T., Droogmans, G., Beeckmans, D., Vanhoof, J., Mertens, N., Maes, B., Vanlinthout, E., van Achterberg, T., Nijs, S., Peeters, T., Put, J., & Van Audenhove, C. (2021). *De preventie en toepassing van afzondering en fixatie in de brede residentiële jeugdhulp: Een intersectorale richtlijn met zicht op de toekomst* (Multidisciplinaire richtlijn, november 2021). Steunpunt WVG.

[Baert, S., De Cuyper, K., Opgenhaffen, T., De Wachter, R., Vanhoof, J., van Achterberg, T., Peeters, T., Droogmans, G., Nijs, S., Vanlinthout, E., Deschodt, M., Milisen, K., Maes, B. \(2026\). Preventie van afzondering en fixatie in de context van agressie en escalatie, en de toepassing ervan bij ernstig en acuut gevaar Een multidisciplinaire richtlijn met zicht op de toekomst \(Multidisciplinaire richtlijn, maart 2026\). Steunpunt WVG.](#)

[Baert, S., De Cuyper, K., Opgenhaffen, T., Droogmans, G., Nijs, S., De Wachter, R., Vanhoof, J., van Achterberg, T., Deschodt, M., Milisen, K., Maes, B. \(2026\). Preventie van afzondering en fixatie in situaties zonder ernstig en acuut gevaar, en de toepassing ervan met toestemming van de zorggebruiker of zijn vertegenwoordiger; Een multidisciplinaire richtlijn met zicht op de toekomst. \(Multidisciplinaire richtlijn, maart 2026\). Steunpunt WVG.](#)

Deze checklist kwam tot stand binnen het project Omgaan met VBM.